

De leraar heeft het nakijken

Ontdekkingsreis door de Grote Slenk:
een gespleten onderwijslandschap

Tamir Herzberg
4-2-2016

1. Mijn leraren

Als kind dacht ik dat leerstof zo heette omdat het met krijt op het bord werd gezet, en vervolgens verdween in de bordenwisser, en als je daar dan hard op sloeg kwam er enorm veel stof uit: leerstof. Ik wist niet meer wat er gestaan had, maar dacht wel dat het goed was dat het zo ging. Ik wist niet beter.

Mijn liefde voor het leraarschap is pas ontstaan toen ik voor het eerst, wel academisch voorbereid maar zonder lerarenopleiding, voor de klas kwam. Toen merkte ik wat een grote invloed je kunt hebben en hoe groot de verantwoordelijkheid is die daaraan vast zit. Die verantwoordelijkheid betekende voor mij dat ik mezelf telkens de vraag stelde, en nog steeds stel: doe ik de goede dingen? Wat zijn de goede dingen? Hoe kun je dat weten?

Daarbij ben ik mij steeds meer bewust geworden van het feit dat wat wij overbrengen op onze jeugd voor een klein deel ligt in wat we overbrengen, en voor een veel groter deel in de manier waarop wij dat doen.ⁱ *“Bewust onderwijzen wij wat we weten, onbewust onderwijzen wij wie we zijn.”*ⁱⁱ Dat weet ik vooral uit eigen ondervinding, terugkijkend op de ervaring met mijn eigen leraren toen ik zelf op school zat.

Ik had een leraar Frans, van wie ik mij alleen herinner dat hij vaak vertelde over een villa die hij had in Ajaccio, en dat je hoger kon scoren op proefwerken door woordpuzzels op te lossen. Dat was het enige waar ik goed in was, en sommige puzzels herinner ik mij nog letterlijk. Het Frans dat ik ken, heb ik later geleerd.

Ik had een leraar Scheikunde die amateur-egyptoloog was en daar bijna elke les over vertelde, misschien wel meer dan over Scheikunde. Mijn belangstelling voor Egyptologie is gebleven, voor Scheikunde heb ik die nooit gekregen.

Mijn leraar Grieks heeft een enorme indruk op mij achtergelaten, en heeft mij misschien wel het meest gevormd in mijn eigen leraarschap, jaren later. Hij had een schat aan kennis, maar daarnaast ook totale aandacht. Op een middag, aan het eind van het laatste uur, waarin ik waarschijnlijk had zitten dromen, ging ik naar hem toe om extra uitleg te vragen over een grammaticaal onderwerp. Hij zat aan zijn bureau, ik stond naast hem, een lange puber. Hij maakte zijn bril schoon, bekeek mij langzaam van top tot teen en zei toen, ik herinner het me nog letterlijk: “jij bent zestien, en het is vier uur. Dus je hebt honger. Het heeft geen zin om iets uit te leggen aan iemand die honger heeft. We gaan dus eerst hiernaast een broodje kroket voor je halen, en daarna zal ik het je uitleggen.” (Hiernaast sloeg op een café aan dezelfde straat als de school). We hebben daar lang gezeten, hij had geen haast. Wat hij me toen heeft uitgelegd herinner ik mij niet meer, maar hoe hij het deed, des te beter. Het is nu meer dan veertig jaar geleden, maar ik kan me nog alle details voor ogen halen, omdat hij het tot zo’n bijzonder moment maakte.

Op woensdagmiddag was er altijd tekenmiddag. Dan kon iedereen die dat wilde in het tekenlokaal aan het werk. Er was een enorme kan met thee, er werd veel gerookt (dat was nog heel normaal), getekend en gepraat. Ik ging er bijna altijd heen. Van de tekenleraar heb ik leren tekenen, maar ook iets veel belangrijkers. Als ik teveel zat te gummen, zei

hij: “Het betere is de vijand van het goede. Als je tevreden bent, ga je door. Als je niet tevreden bent, pak je een nieuw papier en begin je opnieuw.” Hij heeft mij leren zien wanneer je verder moet gaan, en weten wanneer gummen niet meer helpt en je gewoon een nieuw papier moet pakken om het opnieuw te doen, anders, beter. Dat is belangrijk omdat het niet alleen toepasbaar is op tekeningen, maar op alles. Het heeft mij nu geholpen om te kiezen voor een nieuw papier.

Ik bekijk dit vanuit mijn eigen perspectief. Ik ben mij ervan bewust dat ik niet representatief ben voor alle leerlingen of leraren. Er zijn anderen die minder behoefte hebben aan persoonlijke aandacht. Het is mooi dat die verschillen er zijn, zodat uiteindelijk iedere leerling de kans krijgt om leraren te vinden die passen bij zijn of haar behoefte. Toch speelt ook daarin het zien van dat verschil, en dus persoonlijke aandacht, een rol.

Het waren in mijn ogen niet allemaal goede leraren, maar van allemaal heb ik veel geleerd, Van degenen die het meest bezig waren met hun vak, waarschijnlijk het minst. Vooral de dingen die niet geprogrammeerd waren, zijn blijven hangen en hebben mij gevormd. Dat zijn ook de dingen waarvoor ik ze dankbaar ben.

Natuurlijk, ook wat wij aan vakkennis leerden werd getoetst en tenslotte deden wij er examen in. Kennelijk is dat allemaal net lang genoeg bij mij blijven hangen om de toetsen en het examen te halen, maar naar het diploma is mij naderhand nog maar een of twee keer gevraagd, en ik ben het nu kwijt. Ik weet niet meer welke vakken het waren.

Een snelle rekensom laat zien dat ik ongeveer 8400 uur op de middelbare school heb doorgebracht. Hierboven heb ik leraren en momenten beschreven die indruk op mij hebben gemaakt, de dingen die mij zo'n 45 jaar later nog bijstaan. Maar ik weet ook nog heel goed hoe de meeste uren gewoon voorbij gingen. Zelfs de dag erna zou ik al niet meer geweten hebben wat er gebeurd was en wat ik had gedaan. Ik ken heel goed de grijzige wereld waarin je als leerling gewoon zit te wachten, nergens toe komt, en je afvraagt waar het allemaal toe dient. Ik zat meestal te dromen, over bossen, over de zee, over meisjes. Op de achtergrond de stem van de leraar, voor mij een boek, meestal open op de verkeerde bladzij. Af en toe werd ik ruw gewekt met een vraag of een uitbrander, raapte mezelf bijeen, deed even wat er gevraagd werd, en droomde dan verder. Soms zat ik ook te lezen, met een boek onder de tafel. Zo las ik stiekem Schopenhauer tijdens wiskunde, en kreeg enorm op mijn donder toen het werd ontdekt, en het boek werd afgepakt. Schopenhauer hoorde niet bij het curriculum. Ik deed wat van mij verwacht werd, of in elk geval het minimum dat nodig was om geen grote problemen te krijgen, en leefde verder mijn leven. Er is één groot verschil met nu: ik dacht toen dat ik de enige was. Ik was mij niet bewust van de gescheidenheid van werelden. Ik dacht dat ik stom en raar was, dat ik geen doorzettingsvermogen had, geen concentratie. Ik dacht dat belangstelling voor filosofie en voor bossen en zee en meisjes hoorde bij een domein dat formeel werd afgekeurd en waar je dus ook niet over praatte. In elk geval niet op school. Ik weet nu dat ik niet de enige was, dat we dat allemaal in meer of mindere mate zo ervoeren. Maar er is niets veranderd: de leerlingen die ik nu voor me heb, denken ook weer allemaal dat zij de enige zijn.